DISSERTATIO

INAUGURALIS

DE

INFLUXU ATHMOSPHAERAE IN CORPORA ORGANICA,

QUAM

ADNUENTE INCLYTA

FACULTATE MEDICA

IN

ANTIQUISSIMA AC CELEBERRIMA

UNIVERSITATE VINDOBONENSI

PRO GRADU DOCTORIS SUMMISQUE IN MEDICINA HONORIBUS, AC PRIVILEGIIS OBTINENDIS

PUBLICAE DISQUISITIONI

SUBMITTIT

JOANNES BAPT. NEMECZ,

STIRUS LUTTENBERGENSIS.

Disputabitur in Universitatis palatio Die Mensis MDCCLXXXIV.

VINDOBONAE,

EX TYPOGRAPHIA IGNATII GRUND,

IN AULA S. CRUCIS.

ILLUSTRISSIMO DOMINO

MICHAELI JOSEPHO

S. R. I. COMITI

AB

ALTHAN,

L. B.

IN GOLDBURG ET MUHRSTETTEN,

PERPETUO

INSULAE MUROKÖZ

DYNASTAE,

S. R. I.

HAEREDITARIO PINCERNAE,

I. COMITATUS SZALADIENSIS

SUPREMO AC PERPETUO

COMITI,

NEC NON

SAC. CAES. REG. MAJESTATIS

CAMERARIO.

ILLUSTRISSIME DOMINE
COMES!

Grati animi officium expoſcit, ut Tibi, Illuſtriſſime Domine Comes, tenuem hanc opellam, in ſignum perennis meae devotionis, prae aliis omnibus offeram. Singulare, & hactenus, quod ſciam, in Regno Hungariae haud auditum eſt beneficium illud, quod Tu Populo Tuo, Inſulam Muranam Tuis, Tuorumque Illuſtrium Fratrum Comitum, Joannis, Franciſci, & Maximiliani ab Althan, juribus obnoxio, contuliſti. Videbas nem-

pe ac Tuismet ipſe oculis ſpecta-bas, quam miſere plurimi in optimo ſaepenumero aetatis flore utriusque ſexus incolae tantum ideo praecoci morte intereant, quod nullo domeſtico Medico proviſis, qui opem ferre poſſet, adfuerit nullus. Videbas haec, & ut nobile, tenerrimumque Tibi cor natura finxit, intimis animi ſenſibus commovebaris. Itaque Tuo potiſſimum hortatu praeſtantiſſimus Oppidi Legrad Curio Petrus Berke permotus eſt, ut pulcherrimum, nullisque

ſatis

ſatis laudibus extollendum opus, quod dudum animo moliebatur, ad finem perduceret, & Medicum Dynaſtiae Muranae perpetuis temporibus praeſto futurum, Auguſtiſſimo Imperatore, & Rege Joſepho II. aſſenſum praebente, egregia fundatione inſtituta conſtabiliret. *) *Tuo*

 inſi-

*) Rem me Lectoribus non ingratam praeſtiturum confido, ſi quae ratio hujus tam inſignis fundationis ſit, ex Ephemeridibus latinis Vindobonenſibus die XIII. Aprilis a. c. editis verba ipſa iſthuc tranſtulero, quorum tenor ſequens eſt:

„ Petrus Berke, ſacer Curio Legradienſis in Comitatu Szaladienſi, cum 20 annorum, quibus animarum ſaluti operam navabat, experientia didiciſſet, multos de plebe in tractu inſulae Muranae, Hungaris Mura-Köz dictae, in quo praeter complura oppida, 100 & amplius pagi ſunt, praematura morte occumbere, hac potiſſimum de

insigni pro salute publica studio factum est, ut non modo Tu, sed Fratres etiam Tui, omnes patriis

virtu-

de causa, quod nullus toto eo in tractu Medicus adesset, Comitatus autem Medicus Egerszegini degeret, ac proinde diei unius itinere inde distaret, amore illius populi permotus facultates suas longa parsimonia comparatas ad constituendum Medicum destinavit. Eum in finem Litteras, quas fundationales vocant, condidit, quibus & rationem instituti hujus & quid a Medico praestari cupiat, exponit.

§. I. Summam 5000 florenorum instituto huic adsignat, & Familiae Comitum ab Althan, quorum dynastia insulae Muranae sive Csák-Tornya est, in perpetuum ejus curam committit.

II. Eidem Familiae jus deligendi Medicum in perpetuum attribuit.

III. Medicum ejusmodi delegi vult, qui in aliqua scientiarum Universitate Caesarearum ac Regiarum terrarum Doctoris gradum obtinuerit, praxim necessariam subiverit, & proborum morum testimonium exhibuerit, praecipue autem si linguae Croaticae in eo tractu vigentis cognitionem habuerit.

IV.

virtutibus clari, & ad magna nati, praesertim vero Excellentissima Comes Vidua Juliana, avito, ce-

 lebri-

IV. De Medici sustentatione & habitatione agit.

V. Medici officia exponit, quorum praecipua sunt: ut omnibus pauperibus non minus quam ditioribus, aequali cura & studio subveniat; ut omnibus etiam pauperrimis placidas aures praebeat, ac talia, qua licebit, praescribat medicamenta, quae ipsi vel domi parare, vel saltem levissimo pretio comparare possint; ut ad eos, qui eum accedere nequeunt, ipse adeat, & omni trimestri tempore oppida singula pagosque obeat, aegrotis, si quos invenerit, medicamina praescripturus; ut, si morbus epidemicus inter homines vel etiam inter pecora alicubi oriatur, ipse eo properet, in causas & remedia mali sedulo inquirat, & quae opportunissima reperit, & ipse adhibeat & e suggesto promulgande curet; ut denique diem certam qualibet hebdomade constituat, qua domi repěriri possit, & dum ea abest, locum, ubt quaerendus sit, indicet.

VI. De pharmocopolio in oppido Csák-Tornya condendo agit, in quo ejusmodi medicamenta adsint, quae simpliciora sunt, & leviori pretio comparari possint.

VII.

lebrique Comitum de Wildenstein stemmate prognata, Mater Vestra, Matrona omni virtutum genere excul-

VII. De Chirurgis in pluribus pagis constituendis differit, & quam inter hos & Medicum intercedere rationem necesse sit, exponit.

VIII. De obstetricibus agit, &, ut Medicus scholam de arte obstetricia aestatis tempore aperiat, ad quam e pagis omnibus feminae mittantur, constituit.

IX. Quibus in casibus Medicus a munere suo amovendus sit, docet.

Quantopere pium hoc & utilissimum institutum Familiae Comitum ab Althan probatum fuerit, e litteris, quas Comes Jos. Mich. ab Althan supremus Comes Comitatus Szaladiensis ad memoratum sacrum Curionem dedit, conjici facile potest, quarum haec est sententia: Non mediocri cum voluptate se pium sane & laudabile ejus consilium stabilem in insula Murana Medicum constituendi intellexisse. Non posse se non testatum facere, quantopere factum hocce, quod & Szaladiensi Comitatui, cui suprema cum potestate praesit, honori, & sacro etiam Curioni laudi jure merito cedat, tum sibi tum universo Comitatui probetur, & quam ipse, ut dynasta Insu-
lae

culta, Pio Sacri Curionis Legradiensis Instituto non levem accessionem feceritis. Tuae denique pietati Muranus

lae Muranae, pium hoc institutum, quod potissimum ad commune bonum miserae opeque medica destitutae plebis spectet, omni studio ac opera adjuvare ac provehere conaturus sit. Eam ob rem, cum annuum designatae a sacro Curione summae fenus sustentationi Medici nondum sufficiat, se Fratresque suos, adnuente etiam Domina Comite demortui Patris sui vidua, in id conspirasse, ut non modo e suis proventibus annui 200 floreni adjicerentur, sed etiam libera in oppido suo Csák-Tornia habitatio Medico in perpetuum attribueretur. Ceterum se, prout sacrum Curionem ob egregium hoc factum non modo, pro eo ac par est, maximi faciant, sed diligant etiam, ita magnopere gavisuros, si propensam suam voluntatem opere ipso illi testari licuerit.

Augustissimus Imperator & Rex propositum sibi institutum istud non modo benignissime comprobavit, sed diplomate etiam Regio in perpetuum confirmavit, simulque sancivit, ut praeter Familiam Althanianam Comitatus etiam Szaladiensis,

ranus populus debet, quod jam in promptu habiturus sit virum, arte medica excultum, a quo in omni morborum genere consilium & opem fidenter non modo expetere, sed jure quoque exigere possit. Haec vero Beneficentia Tua, quam innumerabili pene Populo Murano exhibes, in me quoque plenis alveis derivatur. Nam quod illa in provincia primus novum hoc Physici

munus

sis, & Consilium Regium Locumtenentiale superiorem ejusdem inspectionem gererent.

Paullo prolixius haec enarranda duximus, quod speremus, eximio huic Pastoris sacri quam plurimis benefaciendi studio ac exemplo imitatores haud defuturos.

munus obtinuerim, Tibi potiſſimum, in quem ſacer ille Curio jus Medicum eligendi tranſtulit, tum Ipſi quoque grato animo in acceptis referre debeo.

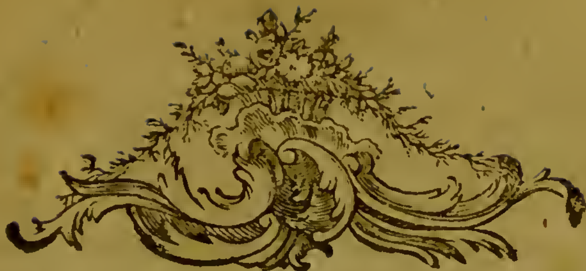
Felix ſane Provincia, quae in Te, Tuisque Fratribus non Dynaſtas, ſed Patres agnoſcit! Felicem & Medicum, qui dignus videbatur eſſe, ut in partem curarum Tuarum vocaretur! Itaque patere, Illuſtriſſime Domine Comes, ut in Teſtimonium perennis meae, nullaque aetate oblitterandae gratitudinis,

nis,

nis, hocce opusculum, quantulumcunque illud sit, Tibi dedicem: spe ductus fore, ut non tam donum hoc, quod quam exile sit, ipse perspicio, quam animum; ex quo profectum est, Tibi Tuisque Fratribus perpetuo devotum metiare.

ILLUSTRISSIMI DOMINI
COMITIS

Devotissimus
JOANNES BAPT. NEMECZ.

INFLUXUS ATMOSPHAERAE IN CORPORA ORGANICA.

§. 1.

Corpus humanum ad corpora organica pertinere, & varias ab illo functiones peragi, ex physiologicis patet.

§. 2.

Ergo pertinet ad machinas.

§. 3.

Sed ad motum mechanicum alicujus machinae peragendum requiritur causa aliunde accedens, haec causa externa in hominem sua elasticitate, & irritabilitate praeditum agens, audit. Vis, stimulus, causa excitans, seu procatarctica.

§. 4.

§. 4.

Quidquid ergo foris accedit *) & functiones producit, sub causae hujus titulo comprehenditur: ita quidem, ut si ea motus facile constanter, & cum oblectamento producat, conservet sanitatem in variis gradibus; si vero ea ita agat: ut motus producendus, aut lanquens, aut cessans, aut ita exorbitans sit, ut nimia violentia organon totum destructum ulterioribus actionibus ineptum fiat, tunc laeditur actio, aut omnino tollitur, id est, oriuntur morbi, sequitur mors.

§. 5.

Hae ergo causae externae etiam conferunt ad producendam vitam, morbos, mortem.

§. 6.

Sed hae causae solae non sufficiunt, nisi machina ita praedisposita esset, ut effectus produci posset.

§. 7.

Sed hae causae praedisponentes (proegumenae) excitantesque (procatarcticae,) ita inter se connexae sunt, ut praedisponentes diuturno, constantique excitantium intervallo penitus mutentur, ut excitantes quaedam corpora

*) Non loquor hic de homine tanquam rationali, sed abstrahendo ab hisce, tanquam corpus organicum considero.

pora ita praedifpofita inveniant, ut vix aliquem fenfibilem effectum producere valeant.

§. 8.

Hanc caufarum praedifponentium, excitantiumque inter fe rationem examini fubjicere enitar, quantum anni ad finem properantis limites permittunt.

§. 9.

Sed inter caufas univerfales conftanterque & in omnes homines diverfimode agentes, nulla mihi adeo agere videtur; ut aer, fic quidem, ut homines diverfo in aere viventes aliter praedifpofitos adeoque aliam cum excitantibus proportionem habentes, & in vario aere alios effe homines pateat.

§. 10.

Aeris definitio & neceffitas ex phyficis abunde patet, nempe fcimus aera, qui nos undique ambit atmosphaerae nomine fimul ad omnium corporum elementa recenferi vide chemiam. Aera infpirari docet antlia. Aera cum noftris humoribus ingeri eorumque partem conftituere fub nomine aeris fixi docet phyfiologia. Aera praecipue vero mephiticum ad plantarum nutritionem apprime conducere docet cell. Inghenhous. Aera animalium etiam nutritioni infervire poffe fagaciter arguit phyfiologia,

§. 11.

Aer ergo pro variis proprietatibus varie mutat corpora. Generaliores sunt: fluiditas, pelluciditas, impenetrabilitas, elasticitas, gravitas, divisibilitas.

§. 12.

Hae proprietates generales variis causis, varie modificantur. Aer fit plus minus *pellucidus* a lumine.

Calidus plus minus, seu calidus & frigidus ab igne.

Elasticus plus minus ab igne, ab electro, ab aqua, *gravis*, *densus*, plus minus a frigore, corporibus terrestribus vaporum forma assurgentibus, in illoque fluctuantibus. Fluidus plus minus a partibus aquosis, calore &c.

Scholium. Sed hae causae in aera ita agunt, ut aut una; aut plures simul praesentes varias producant aeris mutationes, ita ut in uno loco his, in alio aliis mutationibus existentibus eodem tempore diversa sit atmosphaerae conditio, ut sit aer calidus siccus, calidus humidus, frigidus, siccus, frigidus humidus. Venti, pluvia, tempestas serena &c. docent hoc Meteorologi.

§. 13.

Notissima media, quae docent aeris mutationes haec sunt: *Barometrum*. Docet gravitatem, elasticitatem, pro vario poli altitudine, plerumque etiam tempestatis signum.

Eas-

Easdem mutationes docent homines irritabiliores, gravitatem & denſitatem aeris exacte conquerentes ſentiunt. Monticolae, ſi in valles deſcendant aegram vitam vix bajulant.

Thermometrum. Notiſſima ſunt, Fahrenheitianum, & Reaumorianum docent calorem, frigus: ſentiunt omnia animalia, hoemorrhagiae juvenum calida tempeſtate frequentiores. Docet fontium non perennium exſiccatio.

Hygnometrum. Docet humiditatem, ſiccitatem, idem docet ſpongia, quae cum alio corpore in aequilibrio poſita aere humidiore corpus ſocium gravitate ſuperat; ſicciore elevatur: Docent quorundam aedificiorum muri guttatim ſtillantes, notum vindobonenſibus exemplum, ex quo pluvias praedicere ſolent; docet impedita animalium perſpiratio, morbi varii infra recenſendi.

Endiometrum. Docet qualitatem, id eſt, bonam, puram, impuram. Exactiſſimae ſcalae ſunt: illa Fontanae, Inghenhouſii in tam tenues partes diviſa, ut & levia diſcrimina indicare poſſit. Docet luminis in aere puro laetiſſima radiatio: contra vero ſubita in impuro exſtinctio, patet, ex phyſic. reſpiratio in aere phlogiſtico impoſſibilis, docent animalia huic aeri incluſa, docent hominum

 coetus

coetus in anguſtis ergaſtulis coerciti, docent Metallurgi ſaepe unico afflatu ſuffocati.

Electrometrum. Docet copiam materiei electricae in atmoſphaera contentae. Docent perticae acuminatae ad palatia magna a fulmine defendenda in ſummitatibus erectae, docet & ignis S. Helenae, S. Viti, aliisque nominibus veniens, veteribus Caſtor, & Pollux, in navium malis ſcintilans, nautoribus ſignum tempeſtatis futurae; malum, ſi in uno tantum malo appareat; bonum, ſi plures ſimul navis partes a ſcintillis electricis lambantur. Vide Horatium Virgilio cyprum proficiſcenti precantem:

Sic te fratres Helenae lucida ſidera
Ventorumque regat pater:

Docent tonitrua, fulmina &c.

§. 14.

Hae qualescunque mutationes iterum in variis globi terraquei locis, & vario anni tempore, & pro variis cauſis particularibus aliam induunt faciem.

§. 15.

Loca *terrae* obtutu quodam, quantum potero, intuebor.

§. 16.

Ceteris paribus aer eo calidior eſt, quo radiorum ſolarium in terram incidentium an-

guli

guli magis ad rectos accedunt, & vice verſa, quo radii acutiori ad terram angulo incidunt, eo minor eſt calor, id eſt: eo intenſius frigus, ſed ex geographia patet, ſolis radios in varia terrae loca ſub vario angulo incidere, ergo in diverſis terrae locis diverſus aeris calor.

§. 17.

Ad hunc quodammodo determinandum menſuram tentavit geographia, phyſica, aſtronomia, ita: ut is terrae tractus inter mediam terrae partem obcingens (Zonae nomine, ultra quam ſol motum ſuum) ut adſueto ſyſtematis Ptolomai ſtilo utar, nunquam ulterius urget; Zona torrida appelletur.

Ex utraque vero parte ſequitur una collateralis Zona, a tropicis ad circulos polares usque protenſa Zonae temperatae una arctica, altera antarctica, ſeu borealis, auſtralis, has ulterius excipiunt duae; una borcalis, altera auſtralis, a circulis polaribus, ad polos ipſos Zonae frigidae. Sed cum calor a ſummo ſub aequatore caloris gradu ad tropicos polos verſus non pro his circulis ſubito, ſed ſenſim ac ſenſim, per infinitos gradus intermedios diminuatur, aſtronomi praeter hos circulos alios per omnem decimum meridiani gradum ductos ad variam ab aequatore

 diſtan-

distantiam, id est, loci latitudinem indicandam excogitarunt. Aliaque mensura habetur, pro varia cujuslibet loci diei longissimi diuturnitate; nam sub aequatore dies noctesque plerumque aequales, ab hoc ea variatio ita fit: ut quo major sit loci latitudo, eo major sit longissimi diei excessus, successive procedendo, ut poli ipsius dies longissimus sit 6 mensium. Hanc differentiam ita in usum traxere, ut ea loci latitudo, ubi excessus longissimi diei dimidia hora est; audiat clima: liceat mihi hoc apellare clima physicum. Nobis vero usus invaluit, ut omnem situs, caloris, frigoris aliorumque in regionibus variis differentiam latiori sensu clima appellemus.

§. 18.

Sed eadem loca in eadem Zona aut climate posita non semper eundem cum sole angulum, adeoque nec aequalem caloris gradum habent, sed quodlibet clima variat pro terrae circa solem, & circa axim proprium motu, ut quilibet locus determinatas habeat stationes.

Tempus motus ipsius circa solem annum, ilud vero circa axim diem, noctemque apellant. Unde diversus atmosphaerae calor pro anni tempore diversus interdiu noctuque.

Zonis

Zonis torridis duae aeſtates, & duo tempora temperata. *Zonis* temperatis, una ſtatio eſt temperata prima: *Ver* calida; *aeſtas*, temperata ſecunda: *autumnus*, frigida *hyems*. Zonis frigidis una temperata, 6 menſium anni tempus diesque, altera rigidiſſima: hyems noxque, licet lucidior quam aliis Zonis.

§. 19.

Ex his ergo differentiis illas primo conſideremus, quae ex diverſo climate oriuntur.

1*mo*. Plantae climati torrido indigenae, coelum noſtrum aut omnino non ferunt, aut non niſi in caldariis fotae, fructum raro ferunt maturum, ſaepe nullum, ſaepe immaturum. Innumera eſſent exempla, ſerviant quaedam v. g. Baſella alba, ſterculea, cacalia, kleinia muſae, Bromeliae, Meſembryanthema, & aliae plantae fructum quidem gerunt, ſed in ſecunda, tertia, quarta generatione degenerant, prout in melius aut deterius clima transportantur; contra plantae noſtrae in zona torrida exſiccatae marceſcunt.

Scholion. Cultura quidem multum mutat, ſed ſaepe ſuperhabita omni induſtria varie degenerant plantae, ſic vites viniferae fors omnes ejusdem matris ſoboles ex Aſia in varia terrae climata quaſi temperatocalida transportatae infinitas vinorum praebent differentias, quae etiam piri, mali diſcrimina licet obſervare. Quam di-

versae sunt rosae, ejusdem rosae caninae surculi? quae diversitas tritici in Germania, Polonia.

§. 20.

Sed varia climata non tantum plantarum differentiis, sed etiam varia earum copia, id est, fertilitate a se abludunt; exempla in promptu sunt: Tristia Sarae, Arabiaeque deserta sabuli patria, continuo solis ardore exusta, plantas producunt paucissimas, easque etiam saepe tristissimas. Linaei philos. botan..

Sed mirum, quod eae sint adeo succulentae per Africam, v. g. Crassulae, seda, semperviva, aloe, yuccae, aletres, agave, cum hae potissimum sicca, saxosa loca ament?

In climate temperato felici Asia, & non adeo multum cedente Europa, quam laeta vegetatio exornat primum ver, quam onusta seges gravat aestatem, & quam largus fructus autumnum locupletat! contra vero in Yslandiae, Sueciae, remotioris Laponiae, Groenlandiae, novae Zemlae regionibus continua glacie induratis, tam avara seges, ut harum regionum incolae ex meliorum defectu interiori arborum cortice (libro) piscibus in farinam contritis, aliisque nostro palatui minus adridentibus contenti esse debeant.

§. 21.

§. 21.

Magna pars culturae artis hortulanae, oeconomiae plantas eatenus mutat, quatenus iis aliam ternam, aliud quodammodo clima assignat, sic oeconomia agrum nimia siccitate sterilem in fertilem commutat; dum fruticetis, sylvis, lucis, sepibusque vivis huic campi tractui salubrem, & fœcundam humiditatem inducit, & vice versa, loca paludosa, depressa, inter nimias sylvas solis accessui, impervia, frigida humiditate non producunt, nisi plantas acres, saepe venenatas. Linaei philos. botan. si vero sylvae nimiae exscindantur, paludes exsiccentur, novum quodammodo clima inducitur, multo temperatius meliores plantas generans. Exempla prostant in Germania, quae olim teste Tacito horrida coelo &c. verbo tam frigida erat, ut romani exercitus Rhenum quotannis glacie ligatum invenerint; hoc vero tempore Germania calidior est, totumque diversas plantas producit, ut eam propius ad aequatorem accessisse diceres; idem sentiendum de Hollandia, & Britannia, quae licet septemtrionem versus sita non minus jucundissimis praediis superbit. At mihi objiceret quis: plantarum natura & copia a soli natura dependet; non inficias ivero, sed simul etiam

conſiderandum eſt, quod natura terrae etiam in diverſis climatibus diverſa ſit, videmus enim in Indiis aliud eſſe ſolum, alia mineralium producta, docent margaritae luxus per omnem mundum propagati invidia. Cum mare ſit ſalſum inde etiam ejus atmosphaera & vicina littora ſalſa fiunt. At in regionibus ſeptemtrionalibus alia terrae producta; cryſtalli affatim hoc docent, quae ſaepe ad columnarum moles integras cryptas ſubteraneas ſuffulciunt.

§. 22.

Sicut in regnum vegetabile ita etiam in animalia climatis vis ſuum exercet dominium. Zonam frigidam non fert elephas, in ea obtorpet Leo, Tigris, panthera, aegre eam fert ſimia, has inter difficillime Ourangoutang, perit crocodilus, ſerpentes nec eam corporis magnitudinem, nec eam ferocitatem obtinent. Camelus Dromedarius non fert, ſed per plures dies ſole urente per candentia Africae ſabula indefeſſum citiſſimum curſum proſequitur, e contrario urſus, arc[illegible]tos, & meles amat loca ſeptemtrionalia, quod & de lupo intelligendum, talpa aerem ſubterraneum ſibi eligit, urſus, alcae, Germaniae, & Britanniae olim incolae ob deſtructas ſylvas, & inde clima mitius redditum, ut (§. 21.) dictum.

Ex

Ex his regionibus exules ſeptemtrionem verſus demigrarunt ad 62. latitudinis borealis gradum. Phocis omnibus, balenis mare glaciale praeplacet.

§. 23.

Et ſi accidat, ut variae beſtiae ex uno loco in alium transferantur, ipſorum indoles, ut in plantis ſolet (§. 19.) aut exaſperatur, aut mitigatur, ſic rara apud nos venenata animalia, niſi venenum rabidum, ſed idem hoc diebus canicularibus fervidiſſimis potentius furens, aſſumas. At quo magis auſtrum verſus retrocedas, a viperis, ſcorpionibus Italiae, ſors & tarantulis, procedendo ad varia amphibiorum genera venenata, magis venenata invenies in regionibus adhuc calidioribus.

§. 24.

Exceptionem a climate facere primo intuitu homo, ipſiusque comes fidelis canis videtur. Ille enim omnia ferme climata perferre poteſt, ita tamen, ut ſi ſubite ex uno in aliud tranſeat, vix poſſit non incidere in morbos graviſſimos, imo & lethum ipſum.

Juvenilis boreae incola tranſeat ſubito auſtrum verſus, incidit in phrenitidem, peripneumoniam, hoemoptoen, dyſenteriam, ut ultimo bello Boruſſiae in legionibus ex

frigi-

frigida Pomerania, ubi hyemem egerant in mitioris Silefiae, Bohemiae regionibus, & quidem aeftate trajectis funefta dyfenteria faeviit. Et fi etiam non mox morbo vehementi corripiatur extraneus, faepe in chronicos incidit, ut Angli, Batavi Indiae thefauris adlecti opibus & atra bile non raro onufti redeunt. Tranfeat tenellus mitiorum climatum incola in regiones paullo afperiores, borealem afflatum fine noxa ferre non poterit, ut Gallorum exercitus in Germania, & Bohemia non mediocri ftrage experti funt. Vulgaris opinio eft, nec adeo male fundata juvenes in alias regiones profectos morbis plurimis effe expofitos, eosque incrementum folito citius capere.

§. 25.

Sed id clima quod fubito mutatum, caufa folet effe morbi, hominibus adfuetis indigenis hos funeftos effectus non producit, unde Aethiops (Nigrita etiam dictus) Guineus, fub afpero fole aeque fanus, vivit, ac Lapo, Groenlandicus, Sibiricus fub dura hyeme.

Nam calor corporis noftri fenfim atmofphaerae conftitutioni attemperatur, ut nullam noxam inde experiamur, fucceffive crefcente aeftatis calore eum aeftus gradum impune ferimus, quem hyberno tempore ex rigidiffi-

gidiſſimo frigore in cubiculum eodem gradu calefactum ſubito ingreſſi ſine apoplexiae metu ſubire non poſſemus?

§. 26.

Cum ergo eadem cauſa in diverſis climatibus conſtanter agat, funeſtos effectus quidem non producit, ſed non pauca diverſarum nationum diſcrimina.

§. 27.

Potiſſima ſunt *color*, *temperamentum*, *corporis incrementum*, *ſtatus*, *pubertas*, *ſtatura*, *robur*, *longaevitas*, *fibrarum elaſticitas*, *irritabilitas*, *ingenium*, *animi affectiones*, *pathemata*, *virtutes*, *vitia*, *morbi endemici.*

§. 28.

Color his intra tropicos degentibus v. g. in inſulis Bornea, Sumatra, Java, Ceylon, in maxima Africae parte, vaſtiſſima Aethiopia, Abeſſinia, Guinea, quibus radii ſolares omni ferme anni tempore ſub angulo ad rectum proxime accedente incidunt: color niger cum capilis nigris plerumque criſpis adeo naturalis eſt, ut Deum nigrum, cacodemona album exiſtiment. Pro majori ſenſim ac ſenſim ab aequatore diſtantia is decreſcit continuo in fuſcum, in regno Mogolis, Perſia, variis Armeniae regionibus,

in

in lividoflavum in regno Sinarum. In rufum in potiſſimis Americae regionibus. In brunocaſtaneum in Tartaria, Italia, Hiſpania, Luſitania capillis plerumque nigris. In aliquot Armeniae regnis in plus minus album, cum roſeo in Armenia, Georgia, Circaſſia pulchritudinis famoſa patria, in Germania, Gallia capillis plerumque caſtaneis. In ſenſim lucidiorem in Germania boreali nimirum in Sileſia, Boruſſia, Saxonia, Weſtphalia, in Britannia capillis pallidoflavicancibus, & ſic ſeptemtrionem verſus procedendo, donec in ultimis boreae regionibus nil niſi urſus, & quidem urſus albus adpareat.

Hoc quod de haemiſphaerio arctico dictum, valet etiam de antarctico.

§. 29.

Quod vero radiorum ſolarium exceſſus non impotens ſit coloris in corpore humano ratio, bene norunt ruſtici aeſtatem ſub diu potiſſimum agentes, norunt urbani aeſtate ruſticantes obſcuro colore deformati, donec iterum aere hyberno, oppidanoque priſtinum colorem recuperent. Omnium vero optime novit ſexus ſequior, qui pulchritudinis amore ſolem cautiſſime evitat, ne ſplendentem faciei nitorem contaminet, ſi ergo una ae-

ſtas

ſtas in climate temperato eam coloris metamorphoſim inducere valet, quid continua fere in zona torrida aeſtas eaque fervidiſſima producere valebit?

§. 30.

Haec vulgaris obſervatio optime conſentit cum philoſophorum principiis, qui ſciunt corporibus praecipue vero fluidis pro varia compacttione, inſpiſſatione varium colorem induci: Confirmant hoc tinctorum decocta, nigricantia, quae ad certum quemdam gradum inſpiſſata profundiori nigro tinguntur, ſciunt Phyſiologi tenuiſſimos in corpore noſtro humores pellucidos, limpidos eſſe, (lympham adpellant) paullo craſſiores flaveſcere, (ſerum dicunt) magis condenſatos rubros eſſe, (cruorem dicunt.

Unde vaſa rubra cum ſeroſis & lymphaticis gratiſſimum pulchritudinis juvenilis ſpectaculum praebent, germanico proverbio lac & ſanguis. Norunt praeterea humorem arterioſum eſſe floride rubrum, venoſum vero a ſecretionibus variis multum inſpiſſatum nigricantem eſſe. Si ergo omnes humores in climatibus calidioribus ſunt magis compacti, erunt etiam colores profundiores, unde etiam humores ſecreti debent eſſe profundius colorati, quam in temperatioribus; potiſſime

vero

vero humores secreti sub epidermide constituunt, erit ergo rete Malpighianum in his obscurus ratione secretionis, nunc vero dum continuo ardore sudores sint crebriores, largioresque, aquosa magis deperduntur relictis oleosis, sed quo spissiora sunt oleosa, eo ceteris paribus profundius tincta, ut in destillationibus chemicis, quo saepius destilles, eo profundior est olei in retortae fundo relicti color. Hoc rete Malpighianum magis fit obscurum, sed scimus hunc colorem potissimum dependere a recticulo Malpighii, ut cels. Profess. Anat. Barth in colleg. anatomico in praeparato Aethiopis publice monstravit.

§. 31.

Ratione *temperamenti.* Temperamentum est conditio haerens in tota compage totius corporis constantis ex solidis & ex fluidis.

Haec ut idiosyncratica singularis est. Inter tropicos habetur cutis nigra, glabra, ut coecus natus tactu explorans corpora nigra subtiliora dixerit. Pili nigerrimi crispi macilentia siccitas vasa stricta, macria, humores densi, tenaces, sed haec est imago temperamenti melancholici, & sicci, vide Boerh. institut. §. 892. & 896. ea zonae torridae vis tanta est, ut non solum Nigritae Indi se acomo-

comodent, sed etiam Batavi, Britanni, aliique zonae temperatae incolae ex Indiis reduces per reliquam vitam manent melancholici, & atrabilarii. Suadet his Boerh. humectantia, refrigerantia, laxantia, emollientia. Sed natura in his regionibus huic indicationi satisfactura, produxit fructus dulcissimos, succulentosque, totam palmarum familiam, sed saepe in his regionibus corpora sunt nimis debilitata, vis coctrix nimio calore adeo dejecta, ut corporibus pereundum esset, nisi natura praeter fructus dulces refrigerantes produxisset simul dulci stimulantes: aromata ventriculum gulamque excitantia.

§. 32.

Quibus pili copiosi, nigri, crispi, quibus durities, macilentia, gracilitas, carnis color fuscus, venae magnae, pulsus magnus, celer, quibus pertinacia, & iracundia his a Boerh. tribuitur temperies biliosa: sed haec est imago Chinensium, Tartarorum, Italorum, quodamodo Hispanorum, Lusitanorum, Croatarum. Cum his sit major solidi, quam humidi copia suadet Boerh. humectantia, refrigerentia, unde natura sagax producit optimos fructus antibiliosos, antisepticos, antiphlogisticos, v. g. Aurantia, citra, melones, ficus

&c. In Hifpania, Lufitania, Italia, Mefopotamia, uno Afiae altero Europae paradifo.

§. 33.

Quibus pili rariores flavo albi, fufci, caro mollis copiofa, venae amplae, coeruleae, fanguine diftentae, color rofeus, iracundia, flexilis mobilitas apud Boerh. fanguinea temperies audit. §. 894.

Et quibus pili flavi, craffi copiofi toto corpore, color oculorum in alba parte rubefcens, in carunculis lachrimalibus facie, labiis valde ruber, corpus gracile, agile, robuftum, calidum, pulfus major, crebrior, iracundia, fed brevi furore detonans, a Boerh. tribuitur temperament. calidum. Sed utraque haec imago convenit his in regionibus temperatis v. g. Armenis Georgianis, Germanis auftralibus, praecipue vero Gallis, quos nota animi flexilis mobilitas ubique notos reddit, fuadet illis evacuantia, & temperantia, his humectantia, diluentia, temperata; prohibet ambobus calefacientia. Sed in his regionibus plantae ita factae funt fucculentae aufterae, ut humorum copiam & qualitatem debitam corporibus robuftioribus praebere poffint. Unde his in regionibus fructus horrei dulces avare crefcunt.

§. 34.

§. 34.

Quibus cutis glabrities major pili albi; tarde crefcentes, albedo, tumor mollitie, pingvedo, corporis venae anguftae, latentes, hi apud Boerhavium funt phlegmatici §. 895. & quibus glabrities, pili tenues, color pallefcens, corpus craffius, tardius, debile, frigidum facile tumens, pulfus minor, tardior, anaiftefia, metus, his Boerh. adfcribit temper. frigidum §. 891. Sed hae duae imagines funt Germaniae borealis v. g. Saxoniae utriusque, Bataviae, Britanniae, regnorum trium borealium, atque etiam Ruffiae. Diffuadet his frigida, humida, laxantia: comendat calefacientia, roborantia, ficantia, unde quidquid natura in his regionibus produxit, aufterum, femicrudum eft, inde fumus nicotianae Caffée potus, potus fpirituofi, ex tritico, crataego. Aria, ex malo fylveftri, his nationibus adeo amantur. Batavorum, & Anglorum delicatiores male fibi confulunt, qui potu theato, nifi fit ex herbis aromaticis; hydropifin, hypochondriafin fibi inducunt.

§. 35.

Ratione incrementi. Quo calidius eft clima, eo major eft atmofphaerae calor, eo major eft etiam corporum omnium in illa con-

tentorum, quo major eſt calor corporum, ec validior eſt motus inteſtinus, eo citior fit particularum evolutio, quo citior fit particularum evolutio, eo citius eſt incrementum, quod patet ex phyſiologia de incremento foetus, & gallinacei pulli. Sed videmus omnia in climatibus calidioribus citius creſcere, tardius in temperatis, tardius in frigidis, ſed quo citius eſt incrementum, eo citior ejusdem terminus, id eſt:

§. 36.

Status attingitur; cum pubertas plerumque niſi perverſis moribus ſtimulata ſtatum incrementi pleno vigore comitari ſoleat, patet etiam, ſi incrementum & ſtatus maturior ſit in climatibus calidioribus etiam

§. 37.

Pubertatem citiorem eſſe, unde Indorum Perſarum ſexui ſequiori menſtrua 9no aetatis anno. Italis 11. 12. noſtratibus 14. 15. propullulare ſolent, frigidioribus robuſtioribus tardius.

§. 38.

Ratione proceritatis, roboris, quo citior eſt incrementi pubertatisque decurſus, & quo minor vis extricans particulas, eo minor manet corporis ſtructura & robur, contra vero ſi vis motus inteſtini, a calore

pro-

producti ſit ſatis potens, nec tum ita exurens, ut nimis cito decurat, major erit proceritas, roburque: utrumque obſervationibus conſtat, in climatibus nimis calidis corpora manent puſilla, gracilia, exſucca, & in climatibus frigidis v. g. in Laponia vix trium quatuorve pedum altitudinem attingunt homines. At vero in mitiori Aſiae climate omnia laetiora, majoraque fiunt, quod de plantis patet, Linnaei phiſ. botan. & quod clare de hominibus diſſerit Hippocrates p. 288. de aere locis & aquis: „Longe omnia pulchriora & majora in Aſia gignuntur, regioque ipſa mitior & hominum mores humaniores & benigniores, quorum quidem cauſa eſt tempeſtatum anni temperatio: cum in medio ſolis exortu, ad auroram ſit expoſita a frigore longe procul remota, incrementum autem & moderationem omnium maxime praebet, cum nihil ſit, quod per vim ſuperet, ſed omnium ſit aequabilis poteſtas. Neque tamen ubique per totam Aſiam ad eundem modum ſe habent omnia, ſed quae quidem regio in medio calidi, & frigidi ſita eſt, ea certe feraciſſima eſt, & arboribus maxime conſita; & blandiſſima" &c.

Idem quod Hipp. de Aſiae, nos de Europae, Americaeque regionibus temperatis jure dicere poſſumus.

§. 39.

Ratione *longaevitatis.* Ex physiologicis patet, quo citior est incrementi decursus eo citius solida cum fluidis in aequilibrium ponuntur; id est: eo citius advenit status, sed quo citior est status, eo citius solida praevalent, quo citius solida praevalent, eo potentius superant vim fluidorum, quo potentius vim fluidorum superant, eo magis contrahuntur ratione longitudinis & luminis, & tandem multa adeo contrahuntur, ut ulteriorem fluidorum influxum prohibeant, unde abolentur, quo intelligitur decrementum & inevitabile senium, sed

§. 37.

Constat in regionibus calidioribus, pubertatem, statum maturiorem esse, ergo erit etiam citius decrementum, magis festinat senium, quod docent observationes; nam in zonis calidioribus sexagenarios & septuagenarios reperire rarum est, in temperatis rarum est invenire octuagenarios, sed non ita rarum in climatibus frigidis invenire centenarios. Vide Linnaei Allgemeines Thierreich nach dem Houttnischen Werke von Statius Müller, Nürnberg.

§. 40.

Ratione elaſticitatis: irritabilitatis. Quo major eſt corporis gracilitas, & tenuitas, eo aptius evadit ad omnes mutationes ab impreſſionibus externis, eo citius ſe reponit in ſtatum ſuum, unde corporum intelligitur elaſticitas, ejusque major gradus irritabilitatis; ſed ſatis notum eſt ex legibus commercii, quod intercedit corpus inter & animam, quo magis elaſticum, & irritabile ſit corpus, eo citius, eoque vividiores, eo plures in mente ideas excitari; & contra quo tardior, frigidiorque eſt ſanguis, quo mollior eſt ſolidorum compages, eo tardior obſcuriorque mentis conditio, unde etiam intelligitur differentia.

§. 41.

Ratione ingenii, quod ſummum eſſe videmus Graecis, Italis, nec nihil Gallis, ſed tardius Germanis, Anglis, quibus ingenii loco profundam rerum cognitionem largitur improbus labor.

§. 42.

Ratione animi pathematum ex §. praecedenti patet, ingenium majus eſſe calidioribus, unde plures vividiores, citiores ideae, ſi citiores ideae, eo major idearum inter ſe comparatio, quod appellant ingenium; ſed

quo citior idearum inter se comparatio, eo plures novae finguntur imagines, id est, vividior est imaginatio, unde tanta Orientalium, etiam Turcarum, Graecorum, Italorum poesiae sublimitas; sed si adeo fervida est imaginatio, nulla res repraesentatur, nisi aucta sive bona, sive mala sit. Unde quidquid his adparet, aut videtur esse summum bonum, aut summum malum, inde tanta horum ingeniorum desideria rationi non cedentia (animi Pathemata) si tanta sunt desideria, omnes actiones instituunt ad bonum adparens obtinendum per fas, & nefas, inde tantae Italorum virtutes, tanta etiam vitia.

Contra, ubi clima est frigidius consequenter & aer densior, tardus humorum motus, crassa, laxa solida, fibrae item crassae quaecunque impressiones fiunt externae, fiunt tardiores, impressiones nisi violentiores vix excitant imaginationem noto Anglorum exemplo, quorum nisi tragediae, homicidiis, veneficiis, funeribus copiosis horreant, vix excitatur imaginatio, ubi Italus nugis quibuscunque excitatur. Ex hac ingenii tarditate vix aliquid placet, nisi quod saepius in mentem egit, id est, quod bene perpensum est. Unde moderatiora sint animi Pathemata rationi cedentia. Sed si diu attente perpendit, tunc potissimum uni rei

inhae-

inhaeret, non diſtractus recentibus advenientibus, inde tanta Germanorum, Anglorum conſtantia, tam in ſtudiis, quam etiam in actionibus, inde profundi philoſophi, inde bellicoſae gentes, licet calidioribus ingenio multo inferiores.

§. 43.

Ex his ſimul ſumptis oritur character nationalis olim ante commercia, & itinera facilius diſtinguendus, quam hodie, ubi commercia, itinera potiſſimum vero ſcientiae, regiminis formae Europam ita direxerunt, ut difficile ſit, characterem nationalem tam bene diſtinguere ac olim.

§. 44.

Ergo per diverſa climata corporibus conciliati alii colores, alia temperamenta, aliae ſolidorum fluidorumque conditiones, diverſa corporum robora, proceritates, irritabilitates, diverſa ingenia, animi pathemata, virtutes, vitia, jam ſunt quaſi ultra mediocritatem, ſi ſunt ultra mediocritatem, jam proniora ſunt ad functiones praeternaturales, id eſt: proniora ſunt ad morbos in his climatibus ad hos, in aliis ad alios.

§. 45.

Eſſent hic recenſendi morbi a climate dependentes, ſed cum non tantum clima a

latitudine; ſed etiam ab accidentibus mutationibus & anni tempore, aer mutetur, horum catalogum praemiſſis accidentitalibus & anni temporibus ſubjungam.

§. 46.

Praeter climatis a latitudine dependentem differentiam, ſunt aliae non ex regulis univerſalibus, ſed ex chorographia, quam Hippocrates Medicis in aliam civitatem proficiſcentibus adeo commendat, diſcendae. Hoc videmus in Picco monte, in montibus Cordilieras, qui licet in Zona torrida ſiti, non minus perpetua nive caneſcunt. Vinum cujus maturatio, non leve felicis climatis argumentum eſt, ſaepe creſcit generoſum in regionibus ab aequatore remotioribus, non creſcit in aliis auſtralioribus, exemplo ſit Helvetiae pars auſtralis, quae praeter armentorum pabula, oleraqua vix quidquam profert, ubi pars borealis, & vicina Burgundia vina celeberrima excoquit, praeterea vina Marchionatus Badenſis & Rhenana licet magis ſeptentrionem verſus excocta, etiam auſtriculis in deliciis ſunt.

§. 47.

Sunt ergo aliae cauſae, quae has mutationes inducunt, particulares, ſeu accidentales nuncupari liceat.

§. 48.

Potissimae sunt loci altitudo, situs depressus, montes, planities, sylvae, regiones nudae, aquae, siccitas, venti, influxus plantarum abundantium, pluviarum, castrorum, Nosocomiorum, coemeteriorum influxus a lunae phasibus, aliisque planetis dependentes.

Scholion. Sed ne quis putet, me astrologorum superstitionem sectari velle.

§. 49.

Altitudo loci. Quo major est altitudo loci, eo majus est frigus, & vice versa, unde nivibus teguntur Pico mons Caucasus, Carpatus, montes atlantici, & his correspondentia cordiliarum perpetua juga, *Alpes.* Praeter hos sunt alii montes, maxima saltem anni parte nive tecti ut vicinus Austriae Caesius, Stiriae, Tyrolis, Helvetiae montes humiliores qui non nisi imminente solstitio aestivali, nivibus liquefactis ingenti aquae vi obruunt regionum subjectarum lacus, & flumina praetereuntia v. g. Rhenum, Danubium, Dravum, Savum &c.

§. 50.

Situs depressus regiones depressae plurimae sunt, quarum circumjecti montes glacie squa-

ſqualent ut Tyrolis, Galliae delphinatus, Hungariae pars carpatiis montibus adjacens.

§. 51.

Ratio in promptu eſt, quo depreſſior eſt loci ſitus, eo denſior eſt aer, ſed quo denſior eſt aer, eo plures radios ſolares abſorbere poteſt, quo plures radios ſolares abſorbere poteſt, eo majoris caloris capax eſt; praeterea terra ipſa ad certum quemdam gradum calefacta radios reflectit, communicat aeri vicino, ut patet, quod vites in auſtrali aedificii muro cultae citius maturas uvas ferunt, quam cultae in libero aere. At vero quo major eſt altitudo, eo major eſt raritas, eo pauciores radii abſorberi poſſunt, quo pauciores radii abſorberi poſſunt, eo minoris caloris capax eſt iſte aer i. e. eo frigidior erit.

§. 52.

Montes, hi ſiti ſunt vel auſtrum vel boream verſus, unde ſi ad auſtrum ſiti ſunt, impeditus eſt radiorum ſolarium acceſſus, unde regio umbroſa, frigida, ſed ſimul etiam Notus humidum aerem adferens hinc pervenire directe non poteſt: contra vero hic ventus boreas ſemper ſiccus directe huc appellit, unde, ſimul eſt ſicca regio, hujus ergo aer eſt frigidus ſiccus. Homines robuſti

busti fusius ab Hippocrate descripti. De aere locis, & aquis. Si vero montes boream versus siti sunt, siccus boreas arcetur, sed aditus patet humido austro, regio incalescit, a radiis solaribus appellentibus a monte reflexis, cujus rei tanta vis est, ut etiam in remotissimo septentrione per aliquod tempus fervidissima sit aestas, quae in hoc climate esse non posset, nisi montes glaciales radios solares reflecterent. Hujus rei usum norunt nostri oeconomi, qui inter montes degentes plantas majori calore indigentes, V. g. Vites ad montis alicujus radicem australem plantant. Nomen inde Germanicis in usu Sommerholde, Winterholde.

§. 53.

Regiones inter montes appellantur valles, quae plerumque habent aera crassum, humidum, ingenia tarda &c. ex praecedentibus. Ceterum ventis per varios aditus accedentibus, & innumeris mutationibus subjectae.

§. 54.

Planities, si magna est, fertilis esse solet, si defensa sit per sylvas; his vero si destituatur, omnibus injuriis exposita, modo sole exusta, modo a ventis septemtrionalibus constricta, vix aliquid boni producere poterit.

§. 55.

§. 55.

Sylvae utilissimae sunt regionibus planis, quas defendunt a nimio calore, quibus humiditatem inducunt salubrem in regionibus siccis, si non nimiae; ast nocivae in regionibus depressis paludosis, & simul defendunt, a frigore nimio septemtrionem versus sitae.

Effectus sunt ii, qui in climatibus frigidis, unde fervida aestate sylvarum umbrae tam dulcia animalium asyla.

§. 56.

Regiones nudae vide de planitie §. 54.

§. 57.

Aquae aut *currentes*, v. g. Fontes torrentes, rivi, flumina, *stagnantes*, paludes, stagna, lacus, maria.

§. 58.

α) Aquae fluentes quibusdam in regionibus partes minerales vehunt thermarum nomine, unde aliae in his regionibus evaporationes, variae pro thermarum contentis eruendae ex thermis; quae ferme in omnibus regionibus, & ferme omnes examinatae sunt; sed quarum examina recensere hic longum esset. Sin vero aquae fluant homogeneae, regiones reddent sanas; sed si ventus non flat, illas reddent frigidiores.

Pal-

β) Paludes, ſtagna, quod aera putridum mephiticum febribus intermittentibus putridis infamem generent, ſatis nota ſunt in Hungaria, aliisque regionibus.

γ) Lacus, ſi fluminibus perfluentibus deſtituti ſint; idem faciunt ac ſtagna, v. g. Lacus Neiſidlenſis, unde piſces ex ejuſmodi lacubus capti plerumque putridum ſpirant, aut alium quemdam ingratum odorem quaſi muſcoſum &c. ſin vero magna flumina illos perflant, aeque ſani ſunt ac flumina: exemplo ſit lacus Lemanus, Rhodani alveum ex parte Helvevetiae ſuſcipiens ex altera parte in Galliam emittens, Lacus Acronias Rheno honoratus. Mare Caſpium, ſuſcipit Volgam, nullum quidem fluvium amittere conſpicitur; ſed illud cum ſinu perſico ductibus ſubterraneis communicare variorum ſcriptis probabile redditur.

Maria atmoſphaeram ſuam vaporibus aquoſis, & ſalinis replent, unde in vicinia ſcorbutus. Ab Aprile uſque ad Novembrem intra tropicos continuae pluviae, ſi venti a mari in alias regiones dirigant pluvias, hae pluviae etiam in aliis regionibus oriuntur; a mari ergo omnes ſequuntur effectus, qui ab humiditate, ſed cum illud maximam globi terraquei partem conſtituat,

mare

mare in variis zonis variis nominibus exiſtit, unde etiam terrae conciliat humiditatem calidam, & humiditatem frigidam; ſed effectus aeris humidi frigidi, & humidi calidi ex pathologia innotuerunt,

§. 59.

Aquae ſaepe etiam naturali ſuo lecto excedunt, ſi ex mari excedunt, audit aeſtus marinus, ſi fluviorum alveos ſuperant, inundationes fiunt, cum ſequela febrium intermittentium, lentarum, putridarum. Aquae ex atmoſphaera decidentes. Hae in Atmoſphaera quamdiu ſunt ea ſpecifice leviores fluctuantes circumagitantur nubium forma, aut terrae viciniores nebulam conſtituunt, hinc dum frigore condenſantur, aut vento ex altera parte pellente, in aliam regionem pelluntur; aut in alia regione decidunt forma roris, pluviae, grandinis, pruinae, nivis; quod ab hiſce evacuationibus magnus influxus in terrae fertilitatem eruatur, quod vero etiam morbi oriantur, notum eſt iis, qui rheumatiſmos, catarrhos, coryzas, alioſque ſuppreſſae perſpirationis morbos experiuntur.

Scholion. Hae pluviae quibusdam regionibus ita propriae ſunt, ut non abſurdas pluviarum praedictiones formari probabile ſit, licet hic ſcientiae ramus diu plebi ruſticae relictus magnos paſ-

ſus

ſus haud fecerit. Unde illa, in quacunque regione Medicis, & oeconomis maximopere commendanda eſſet.

§. 60.

Venti ex variis cauſis ſublati in aëre aequilibrii originem trahentes, ſed cum inter tropicos conſtanter ab oriente, occidentem verſus ſolis, ut ita loquar, curſum praecedant, illos magnam partem a calore climatis dependere videmus. Effectus ventorum ſunt aut boni, ſi noxias partes avehendo aera depurant, aut regiones nimis calidas mitigent, ſed ſunt etiam noxii in regionibus aliunde nimis frigidis, aut ſi aera noxium peſtiferum nobis adferunt, ita ut ſi ex vicinis venenata veniant, morbos praedicere poſſimus exemplo Hip. de peſte interrogati.

§. 61.

Aer ſtagnans ideo nocet in populoſis civitatibus aut quibuscunque locis impuris, quod nunquam renovetur, adeoque eundem ſemper inſpiramus, ejus noxae ſunt, quae ab aere mephitico, nempe ſuffocatio.

§. 62.

α) Vapores, aut Minerales v. g. Arſenicales, plumbati illitoribus colicam pictonum generant, ſulphuris fumus ſuffocat.

 β) Ve-

β) Vegetabiles e. g. Aromaticae ita in atmoſphaeram agentes ſunt evaporationes, ut nautae ex ſolo odore ſe inſulae Zeylon appropinquare ſciant.

γ) Plantarum antiſcorbuticarum putreſcentes; *Aliae* aliarum plantarum,*) quae ambulantes veſpertinis horis maximopere reficere ſolent.

δ) Animales plerumque toxici, ut Ingenhouſii abunde commonſtrant experimenta, ubi major noxa ſenſibilis, ibi major eſt evaporatio E. g. In fimetis, ſtagnis, ſtabulis, in magnis hominum caetibus, quod optime ſentiunt delicatiores, neo uxores praecipue in caſtris, noſocomiis, carceribus.

ε) Brutis in lue graſſante negligenter inhumatis, qua de re edictum regis Boruſſiae promulgatum erat.

§. 63.

Lunae phaſes, aliorumque corporum coeleſtium. His quidem eam in nos vim tribuere non poſſum, quam ſuperſtitioſa plebis opinio tribuit; at non omnem vim illis denegandam eſſe, aeſtus marinus ab inaequalitate actionum lunarium productus, uti ex Phyſicis conſtat, & frigus atmoſphaerae circa

*) Cell. de Jacquin Anfangsgründe der medicin. praktiſch. Abhym. §. 9. 3.

ca Plenilunium auctum, aliaque Phaenomena monstrant;

§. 64.

Sed hae qualescunque aeris proprietates, vel integris Zonis, vel singulis regionibus propriae, aut magis nocivae aut salubriores redduntur, prout varia anni tempore e. g. Aestiva loca humida depurant, aut sicca ficciora reddunt, & calidiora humida depurant, & calefaciunt, at hyemes loca frigidiora reddunt, aut sicco aut humido frigore, prout est hyemis mollities, aut siccitas. Aut ver, autumnusque pluviis plerumque ingruentibus loca ficciora corrigunt, humida deteriora faciunt. Unde variae mutationes ab anni tempore, sed cum hae non per totum annum, ut illae climatis perdurent, earum effectus in mutanda corpora firmiora non adeo manifesti sunt; sed cum omnibus annis saepius mutentur, eo manifestiores sunt in producendis morbis, qui ideo morbi anni temporum dicuntur. A celeb. Professore de Stoll autem tria praecipue ejusmodi morborum genera, quae diverso anni tempore observare licet, statuuntur, sunt autem: inflamatorii hyeme, biliosi aestate, pituitosi verre & autumno. Sed non omnibus annis, aut aestatis, aut hyemis eadem intensitas est, ut calor,

& frigus consueto ordine decurrant; sed pluribus hyemibus, aestatibusque succedentibus inter se computatis, aut aestas, aut hyems aut siccitas, aut humiditas praevalet, ut dum aestatem fervidam autumnus calidus excipiat, hunc hyems austrina, & ver tale sequitur, febres cardinales superius enumeratae tramite regulari se non excipiunt; sed grassabitur una ex his, nempe biliosa, reliquasque in suam potestatem rediget, quae stationaria febris Sydenhamo audit, nollem tamen hoc ita stricte intelligi; cum ipsa stationaria ab annuis febribus diversimode modificetur.

§. 65.

Cum Cell. Stollii Methodus medendi omnium ferme in manibus sit; ille vero atmosphaerae gravitatem & calorem & tempestates omni mense & die exacte notavit, morbosque Viennae inde sequi solitos adcurate descripsit, nihil hic de anni temporibus comemorare volo.

§. 66.

Quos raptim hic adscribam morbos in variis climatibus frequentiores, non tanquam catalogum; sed tanquam exempla pro variis in decursu dissertationis dictis adferam.

Morbi a frigida, humida lenta sanquinis massa hi potissimum sunt. Imo *febris inter-*

mit-

mittens in depreſſis udis locis v. g. in Hungaria, tempeſtatibus potiſſimum autumnalibus, & vernalibus.

Anginae pituitoſae, *Coryorza*, *catarrhus*, quos inter *catarrhus Ruſſicus* trienio abhinc ex Moſcoviae imperio per omnem Europam invaſiones ſuas proſequebatur.

Catarацta pituitoſa, *gravis auditus* ex muco praeſertim in ſenibus mollioribus.

Rheumatismi potiſſimum ex ſubito tranſitu tempeſtatis calidae in humidam, tumores lymphatici, ſexus potiſſimum ſequioris Viennenſibus puellis praecipue in chloroſim tendentibus ſatis noti.

Aphtae in Belgio, quam in aliis regionibus frequentiores.

Scrophulae, etiam malum regium dictae, in Britannia copioſiſſimae.

Rachitis in civitatibus populoſis, praecipue in habitationibus humidis, in Anglia potiſſimum praedominans; unde etiam morbi Anglicani nomine venit.

Scabies in locis ſpurcis.

Scorbutus in Hollandia, Anglia, in genere in oris maritimis, ubi ſalibus in atmoſphaera contentis ſumma humoribus conciliatur acrimonia, eorumque diſſolutio, haemorrhagia, ſolidorum eroſiones.

Hydropes varii, leucophlegmatia, anafarca, hydrocephalus, hydrothorax, afcites, fpina bifida, hydrocoellae. Hi morbi cum aliis affinibus in locis humidis magis faeviunt.

Morbi ab humoribus bene compactis hinc in inflamationem aut in morbos chronicos pronioribus, hi funt inflamationes variae.

Phrenitis, & inde Mania tam frequens in Aegypto.

Lippitudo, *Ophthalmia* in Africa tam frequens, ut homines lucem exofi diem in locis fubterraneis agant, & noctu tantum in terram prodeant, trogloditae appellantur, five etiam homines fylveftres.

Anginae inflammatoriae, *Peripneumoniae*, *Pleuritides*, *Paraphrenitides*, *Enteritides*, *Nephritides*, *Ciftitides*, *Metritides* &c. Haec mala potiffimum fiunt hyeme rigida, ficca, praefertim in regionibus elatis.

Febres biliofae aeftate provecta in Germania, Italia, Croatia in confpectum veniunt: Icterus feu morbus flavus Jamaicae. Flavedo haec tamen multis fyncratica quidem, fed jam in limitibus polita. Inde *Eryfipelades*, *Diarrhaea*, *Dyfenteria* &c.

Morbi indolis putrefcentis in regionibus varias partes foventibus vide §. 62. praecipue in quibusdam regionibus, unde Mantua,

olim

olim etiam Hungaria Germanorum exercitibus adeo noxia. Referenda ſunt huc ſynonima febris putridae, nempe quorundam, *Febris urbium obſeſſarum*, *febris caſtrenſis*, *Noſocomialis*, *Carcerum*, *Hungarica*, *Nautarum*, *Pedecbiſans*, *Pedechialis*, *Scarlatinoſa*, *Miliaris*, *Typhus*, *putridobilioſa*, *Verminoſa*.

Malignae, *Peſtis* in Turciae populoſis civitatibus e. g. Conſtantinopoli, Smirnae quotannis ferme regnans.

Morbi proprii, ex particulis heterogeneis atmoſphaerae inhaerentibus, *Colica*, *Sideratio*, *Paralyſis*, *Contracturae* ex atmoſphaera plumbata, unde etiam Colica Pictonum dicta.

Morbi aurifabrorum ex Atmoſphaera hydrargiri vaporibus repleta. Tremor artuum, totiusque corporis.

Calculus pulmoralis Viennenſis & lapicidarum ex pulveribus inſpiratis cum aere.

Phtyſis praecipue molitorum, piſtorum, criſpatorum ex pulveribus hauſtis.

Unde *Haemorrhoides* in Auſtria ſolito frequentiores? univerſim optandum eſſet, ut quilibet phyſicorum celeb. hujus viri exemplo in territorio ſibi aſſignato morborum tabulas de die in diem ſibi conficiat, omnesque

in

in iis atmoſphaerae mutationes exacte deſcribat. Sane exinde ſummam poſteris utilitatem non tantum medicam, ſed etiam oeconomicam naſcituram confido; ego certe, quam primum locum conſtitutum mihi aggredi contigerit, hac in re meis partibus pro viribus adero.

THE-

THESES.

I.

Simpliciora remedia in curandis morbis ſunt praeferenda compoſitis.

II.

In febribus putridis non ſemper pugnandum antiſepticis.

III.

Inſitio variolarum ſuadenda potius, quam diſuadenda.

IV.

Defectus menſtrui fluxus non eſt certum ſignum foeminam generationi ineptam eſſe.

V.

Fluxus nimii menſtrui cauſa male in plethora ſemper reponitur.

VI.

In aegro ex variolis malignis jam reconvaleſcente prognoſis non ſtatim laeta formanda erit.

VII.

VII.

Acrium particularum eo minor eſt actio, quo velocior eſt motus progreſſivus fluidi, in quo ſoluta haerent.

VIII.

Cognitio chorographica loci Medico practico ſumme neceſſaria eſt.

IX.

Si venaeſectio, & emeſis ſimul indicentur, illa huic praemittenda eſt.

X.

Maniaci, epileptici a ſocietate praecipue gravidarum excludendi ſunt.

XI.

Morborum quorundam haereditas in filios, nepotes, inque ſeram poſteritatem transplantatur. Hinc non neganda.

XII.

In hydrope ſaccato convenit potius ſymptomatibus proſpicere, quam multis medicamentis humores ſolvere.

XIII.

Cortex peruvianus in multis febribus intermittentibus non neceſſarius, quin imo nocivus eſt.

[illegible] Haller

Dip

[illegible]

Vindobon

[illegible] E[illegible] [illegible] [illegible]

Stellium [illegible]

Jos. Sartorii

diss.

de Catarrho

Vindobon.

nun in Eyerel diss. und

Stollii vol. I.